

Kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallinen kohtelu liikunnassa ja urheilussa

”TULIKO TÄMÄ OIKEASTI JOLLEKIN YLLÄTYKSENÄ?”

Lasten ja nuorten oikeudet ovat jääneet liikunnassa ja urheilussa taka-alalle. Näin on käynyt, vaikka tietoa, yleisiä eettisiä periaatteita ja yhteiskunnan normeja on kosolti. Liikunnan ja urheilun on aika poistua omasta kuplastaan.

TAMMIKUUSSA 2020 YLE RAPORTOI laajasti valmentajan epäasiallisesta käytöksestä helsinkiläisessä muodostelmaluisteluseurassa. Uutisointi herätti kiivasta yhteiskunnallista keskustelua. Keskustelu sai jatkoa vain muutamaa päivää myöhemmin, kun Nuorisotutkimusverkosto julkaisi kirjoituskokoelman ”Siitä on pikemminkin vaiettu” – kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa (Berg ym. 2020). Kirjoituskokoelmassa lasten ja nuorten liikunnan ja urheilun lieveilmiöihin tarttui laaja joukko asiantuntijoita: ministeri, entiset huippu-urheilijat, lapsiasiavaltuutettu, tutkija ja yhdenvertaisuuskysymysten ammattilaiset.

Ylen uutisoinnin ja kirjoituskokoelman julkaisun ajankohdan osuminen yksiin oli sattumaa. Ylen toimittajat olivat jo pidemmän aikaa seuranneet ja valmistelleet juttua muodostelmaluisteluvallmentajan tapauksesta. Juttusarja ilmestyi, kun Suomen taitoluisteluliiton kurinpitolautakunta oli tehnyt asiasta päätöksen 17.1.2020.

Nuorisotutkimusverkoston julkaisun juuret ulottuvat vielä pitemmälle. Toimiessamme tutkimushankkeessa ”Kentiltä kabinetteihin: liikunnan kansalaistoiminnan läpileikkaus” (OKM 2014–2018), tunnistimme ongelmia suomalaisen urheiluliikkeen toimintatavoissa ja eettisissä käytännöissä. Yksi eniten huolta herättäneistä ongelmista oli kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallinen käytös lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Aiheesta kertyi pitkin 2010-lukua tutkimustietoa, mutta siihen ei urheiluliikkeessä reagoitu (mm. Kokkonen 2012; Fagerlund ym. 2014; Lallukka 2014; Laine, Matilainen & Salasuo 2016).

Tutkimustieto kumuloitui todelliseksi huoleksi tutkijoiden keskuudessa, kun Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen (Hakanen ym. 2019a) ja toimintarajoitteisten lasten ja nuorten vapaa-aikaa käsitelleen tutkimuksen tulokset ilmestyivät (Hakanen ym. 2019b). Tulosten mukaan kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallinen kohtelu oli yleistä nimenomaan liikunnassa ja urheilussa. Erityisen hälyttävä tilanne oli vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuoren kohdalla, joista yli puolet kertoi kokeneensa kiusaamista, syrjintää tai epäasiallista kohtelua liikunnassa ja urheilussa. Tämä ja median uutisoimat urheilijoiden seksuaaliset häirintätapaukset saivat meidät lokakuussa 2019 valmistelemaan aiheesta kirjoituskokoelmaa, joka julkaistiin 20.1.2020.

Lasten ja nuorten liikunnan ja urheilun edunvalvonta ajettu alas

Vaikka Ylen uutisointi ja kirjoituskokoelman julkaiseminen osuivat sattumalta lähes samaan ajankohtaan, ei samanaikaisuus yllättänyt ainakaan meitä tutkijoita. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokysymysten toisistaan poikkeava paikka yhteiskunnallisessa kehityksessä ja urheiluliikkeen arvomaailmassa on ollut näkyvissä jo pitkään. Samaa aikaan kun lasten oikeuksien painoarvo on vahvistunut, uudistettu yhdenvertaisuuslaki tullut voimaan (2014) ja liikuntalaissa (2015) kaiken toiminnan lähtökohdaksi kirjattu muun muassa tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja monikulttuurisuus, on lasten ja nuorten edunvalvonta ajettu urheiluliikkeen organisaatiouudistuksessa alas (Lehtonen 2014; 2017).

Suomen urheilun eettinen keskus on ollut kiinnostunut aihepiiristä vasta, kun siitä raportoitiin laajemmin julkisuudessa. Kuilua yhteiskunnallisen kehityksen ja urheiluliikkeen välillä on syventänyt entisestään vuonna 2017 käynnistynyt Me Too -liike, jonka myötä kynnys epäasiallisen käytöksen tunnistamisessa ja siitä raportoisesta on madaltunut. Onkin ollut vain ajan kysymys, milloin kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallinen kohtelu liikunnassa ja urheilussa ryöpsähtää laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Kuva: Antero Aaltonen

Tässä tekstissä paneudumme tarkemmin ”Siitä on pikemminkin vaiettu” -kirjoituskokoelman teksteihin. Nostamme julkaisusta esiin näkökulmia, joiden uskomme edistävän liikunnan ja urheilun toimialan virittymistä 2020-luvun eettisiin kriteereihin. Kommentoimme myös niitä lähtökohtia ja rakenteita, joiden arvioimme olevan keskeisessä roolissa lieveilmiöiden ennaltaehkäisyssä ja toiminnan kehittämisessä. Näkökulmamme koskee erityisesti urheiluliikkeen ylärakenteita ja valtionhallintoa. Ruusuja emme jaa, sillä ongelmat ovat olleet näkyvissä jo vuosia, mutta halu tai ymmärrys niihin reagointiin on puuttunut. Lapsi- ja nuorisokysymyksiin erikoistuneen emeritusprofessori **Matti Rimpelän** (2020) sanat aiheesta ovat paljon puhuvia:

– Lapsen oikeudet ja niiden velvoitteet liikunta- ja urheiluharrastusten järjestämisessä ja tuottamisessa lapsille eivät ole saaneet sitä painoarvoa, jonka sopimuksen ratioiden olisi pitänyt niille antaa jo vuodesta 1991 alkaen.

Tietoa on ollut saatavilla riittävästi

Liikunnan ja urheilun toimialalla poikkeuksen muutoin väljähtyneeseen kiinnostukseen yhdenvertaisuuskysymyksiä kohtaan on tehnyt valtion liikuntaneuvosto (VLN). Se on ollut keskeisessä roolissa kartoittamassa liikuntalain (2015) periaatteiden mukaista tietopohjaa 2010-luvulla. VLN on julkaissut tai rahoittanut tutkimuksia, joissa on tarkasteltu esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemaa syrjintää liikunnassa ja urheilussa (Kokkonen 2012), kiusaamista ja syrjintää lasten liikuntaharrastuksissa (Laine ym. 2016), lasten ja nuorten kokemaa

epäasiallista kohtelua liikunnassa ja urheilussa (Hakanen ym. 2019a), vammaisten lasten ja nuorten syrjimiskokemuksia liikunnassa (Hakanen ym. 2019b) sekä ylipäätään yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokysymyksiä liikunnassa ja urheilussa (esim. Pyykkönen 2016).

Tietopohjaa on vahvistanut myös muualla akateemisella kentällä tuotettu tieto. Lapsiuhritutkimuksessa (Fagerholm ym. 2014) käsiteltiin harrastuksen ohjaajan tai valmentajan lapseen tai nuoreen kohdistamaa epäasiallista tai väkivaltaista käyttäytymistä. Laajempi näkökulma lieveilmiöihin aukeni esimerkiksi **Päivi Bergin** ja **Marija Kokkonen** toimittamassa teoksessa *Urheilun takapuoli* (2016) sekä **Susan Erikssonin**, **Päivi Armilan** ja **Anni Rannikon** toimittamassa teoksessa *Vammaiset nuoret ja liikunta* (2018).

Tutkimustulokset ovat olleet läpi linjan huolestuttavia. Tutkijat ovat peräänkuuluttaneet urheiluliikkeeltä ja koko toimialalta reagointia yhdenvertaisuuden edistämiseksi (Berg & Kokkonen 2016; Salasuo 2017; Eriksson ym. 2018; Kokkonen 2019). Ongelmat on siis tunnistettu ja niistä on viestitty lukuisissa tutkimuksissa, raporteissa, artikkeleissa ja kirjoituksissa. Esimerkiksi suoranaisestä hätähuudosta sopii Kokkonen (2012, 44) kylmäävä johtopäätös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintää liikunnassa käsittelevässä tutkimuksessa:

– Mielestäni yhdenkään ihmisen ei ylipäätään pitäisi päätyä ajattelemaan tai suunnittelemaan itsensä vahingoittamista tai henkensä riistämistä toisten ihmisten syrjivän käyttäytymisen takia; erityisen traagista on, mikäli itsetuhoisiin ajatuksiin ja suunnitelmiin päädytään sen

harrastuksen parissa, jonka niin mielellämme näkisimme tuottavan virkistystä ja ”liikunnan iloa ja riemua”, tiivistää Kokkonen.

Vaatimukset tilanteen parantamiseksi on usein sivuutettu ilkeinä ja kiusallisina yrityksinä tahria urheilun imagoa. Tällainen reagointi on tuttua kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta, kun jokin sosiaalinen uskomusjärjestelmä tai valtaa pitävä taho haluaa suojella imagoaan hinnalla millä hyvänsä – tässä tapauksessa lasten ja nuorten hyvinvoinnista piittaamatta. (ks. Berg ym. 2020; Salasuo 2020; Rhind ym. 2014.)

Urheilulla ei voi olla omaa normistoa

Tutkimustulokset ja tutkijoiden huoli ovat vain osa sitä yhteiskunnallista perustelua, minkä vuoksi liikunnan ja urheilun lieveilmiöihin olisi tullut jo aiemmin suhtautua vakavasti. Täsmälleen samaan tapaan kuin muutakin yhteiskuntaa, *YK:n lasten oikeuksien sopimus* koskee myös liikuntaa ja urheilua. Urheilun oma normisto ei kumoa kansainvälisiä sopimuksia tai kansallista lainsäädäntöä. Tämä näkökulma erottuu vahvana kirjoituskokoelmassa niin lapsiasiavaltuutettu **Elina Pekkarisen** kuin yhdenvertaisuusvaltuutettu **Kirsi Pimiän** teksteissä.

Yhdenvertaisuuteen, lainsäädäntöön ja kansainväliisiin sopimuksiin liittyvä näkökulma nousee esiin Setan **Marita Karvisen** tekstissä.

Hän käsittelee seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista kohtelua liikunnassa ja urheilussa sekä urheilumediassa. Seta on kantanut aihepiiristä huolta aiemminkin, mutta kuten Karvisen tekstistä käy hyvin ilmi, on parannuksia tilanteeseen tullut hitaasti. Karvinen vetoaa urheiluliikkeeseen ja liikunnan ja urheilun toimialaan, jotta seksuaalivähemmistönuorille saataisiin selkeä viesti siitä, että he ovat tervetulleita liikkumaan, urheilemaan, kilpailemaan, mukaan joukkueisiin, seuroihin, urheilukentille, liikuntahalleille ja katsomoihin.

Vammaisten lasten ja nuorten erityistarpeet ovat liikunnan ja urheilun kentässä niitä harvoja yhdenvertaisuuskysymyksiä, jotka on jollain tavoin tunnistettu ja joista on käyty julkista keskustelua. **Aija Saari** peräänkuuluttaa, että liikuntajärjestöjen tulisi tarkastella toimintarajoitteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta nykyistä laajemmin ja mahdollistaa toiminta järjestön kaikilla tasoilla ja kaikissa toimijaroleissa. **Päivi Armila** ja **Anni Rannikko** kirjoittavat, että avoin kiusaaminen tai väkivalta tarjoaa konkreettisen puuttumisen kohteen.

Lukiessa ”Siitä on pikemminkin vaiettu” -julkaisun tekstejä ei voi vältyä ajatukselta, että ongelmat ovat olleet tiedossa jo pidemmän aikaa kaikkialla muualla yhteiskunnassa paitsi liikunnassa ja urheilussa. Tutkimustiedon tuntemus näkyy vahvana eri alojen asiantuntijoiden teks-

teissä. Myös julkaisuun kirjoittaneet entiset huippu-urheilijat tunnistavat urheilun rakenteiden eettiset ongelmat sekä ruohonjuuritason epäasiallisuudet.

Tämäkö muka yllätys?

Tämä tekstin otsikko ”Tuliko tämä oikeasti jollekin yllätyksenä?” on lainattu yksilölajin huippu-urheilijalta, joka on pitkään hämmästellyt omassa lajissaan vallalla olevaa kiusaamisen ja syrjinnän kulttuuria. Hänelle ja monelle muulle huippu-urheilijalle eivät viime talven aikana esille putkahdelleet urheilun imagon ”ikävät säröt” tulleet yllätyksenä. 2010-luvun ajan suomalaisen järjestötoiminnan ja urheilun keskeisin poliittinen agenda on koskenut kattojärjestöjen fuusiota ja keskustelua huippu-urheilun johtamisjärjestelmästä (ks. Lehtonen 2020).

Satavuotinen unelma liikunnan ja urheilun yhdistävästä keskusjärjestöstä sai hahmonsaa Suomen Olympiakomitean muodossa vuoden 2017 alussa. Lisäksi urheilun eettistä toimintaa on laajennettu ja tuettu rahallisesti aiempaa enemmän Suomen urheilun eettisen keskuksen perustamisen myötä.

Ongelmana näyttää kuitenkin olevan, ettei rakenteiden muovaaminen sisällä yhtenäistä ajatusta arvoista ja oikein toimimisesta. Ehkä meille on luotu illuusio siitä, että urheilujärjestelmämme olisi myös arvoiltaan ”keskitetty ja

selkeä” uuden Olympiakomitean myötä. Pikemminkin se on edelleen hajanainen ja poikkisektorainen ja siksi myös vaikeasti hallittava, kuten **Minna Paajanen** kirjoituskokoelmassa toteaa.

Vaikka Olympiakomitean kaltaiset instituutiot ovat osa näkyvää liikuntakulttuuria, ne eivät tee toiminnallaan todeksi liikunnan ja urheilun konkreettisia

sisältöjä: johtamisen tapoja, ihmisten kohtaamista, tekniikkaharjoituksia tai pelireissuja. Näissä tilanteissa, jotka tapahtuvat kaukana keskeisten instituutioiden arjesta, punnitaan yhteinen näkyvä siitä, mitä on eettisesti kestävä liikunta- ja urheilukulttuuri. Ne ovat myös paikkoja, joissa lasten ja nuorten turvataidot konkretisoituvat. Näillä taidoilla **Iina Juntunen** ja **Maarit Taipainen** tarkoittavat kirjoituskokoelmassa sekä itsen ja oman kehon, että myös muiden kehon arvostamista ja suojaamista.

Sanottu on, tehty vähemmän

Paradoksi talven 2020 aikana kuulluissa keskusteluissa syntyykin siitä, että urheilujärjestöjen yhteisö tunnisti ja loi itse jo 2000-luvun puolivälissä toimintansa kirjalliset eettiset periaatteet nimellä Reilu Peli (SLU 2005). Teemoina olivat muun muassa väkivallattomuus, urheilu kasvatustajana, tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja koskemattomuus. Entistä hämmäntävämmäksi tilanteen tekee se, että asiakirjan mukaan teemoja oli työstetty yhdessä urheilun toimijoiden kanssa ja lukuisissa järjestöissä oli käynnistetty

YK:n lasten oikeuksien sopimus koskee myös liikuntaa ja urheilua. Urheilun oma normisto ei kumoa kansainvälisiä sopimuksia tai kansallista lainsäädäntöä.

eettisiä kehittämisprosesseja. Samoja asiakirjoja on käytetty myös hyödyksi nykyisissä koulutuksissa ja kehittämistoimissa, jolloin pakosta joutuu kysymään, ovatko asiat edenneet?

Keskustelujen perusteella urheilussa tapahtuva kiusaaminen ja häirintä on kuitenkin näyttäytynyt monelle urheilutoimijalle valtionhallinnossa, järjestöissä ja eettisissä toimielimissä yllätyksenä. Huolimatta siitä, että erityisesti johtajina näissä organisaatioissa toimii samoja henkilöitä, jotka olivat aikoinaan laatimassa eettisiä periaatteita (vrt. Lehtonen 2017).

Ristiriidat johtavat kysymään, miksi urheilun muuten niin puuhakkaat tekijät reagoivat ”häiriötekijöihin” vasta pakon edessä? Tällöinkin ratkaisuehdotuksina ovat lähinnä lisärahoituksen pyytäminen tai valvontakoneiston vahvistaminen. Taloudellisin ja tehokkain vaihtoehto olisi suostua ymmärtämään se, että yhteiskunnallinen kehitys, kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö on tehty noudatettavaksi ja koskevat jokaista.

Painopisteen siirto hätäntyneestä reagoinnista ja syytelystä ennaltaehkäisyyn, tukeen ja erityisesti lasten ja nuorten liikunnan ja urheilun arkeen paikallistasolle on pitkäjänteisyyttä vaativa projekti. Ministeri **Hanna Kosonen** toteaa omassa tekstissään, että ”työhön on jo tartuttu”. Eettisesti kestävämpi liikunta- ja urheilukulttuuri vaatii jatkossa myös työn jatkamista ja erityisesti yhteistä tahtotilaa urheilun tekijöiltä sekä monialaista yhteistyötä asiantuntijajärjestöjen kanssa. Tällöin myös urheiluyhteisön pitää poistua ulos omasta kuplastaan ja toimia muun yhteiskunnan säännöillä.

MIKKO SALASUO, DOSENTTI

vastaava tutkija
Nuorisotutkimusverkosto
mikko.salasuo@nuorisotutkimus.fi

KATI LEHTONEN, LITT

erikoistutkija
Likes-tutkimuskeskus
kati.lehtonen@likes.fi

PÄIVI BERG, VTT, DOSENTTI

projektitutkija
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu,
Juvenia – nuorisualan tutkimus- ja kehittämiskeskus
paivi.berg@xamk.fi

LISÄTIETOA

Salasuo Mikko, Lehtonen Kari & Berg Päivi (toim.). ”Siitä on pikemminkin vaiettu”. Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/kirjoituksia_kiusaamisesta_syrjinnasta_ja_epaasiallisesta_kohtelusta_web.pdf

LÄHTEET

- Berg, P., Salasuo, M. & Lehtonen, K. (toim.)** 2020. ”Siitä on pikemminkin vaiettu”. Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 151.
- Berg, P. & Kokkonen, M.** 2016. Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Eriksson, S., Armila, P. & Rannikko, A.** 2018. Vammaiset nuoret ja liikunta. Jyväskylä: LIKES 346.
- Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J. Ellonen, N. & Sariola, H.** 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Tampere: Poliisiammatti-korkeakoulu.
- Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M.** 2019a. Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Helsinki: OKM, VLN, VNN & Nuorisotutkimusseura.
- Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M.** 2019b. Takuulla liikuntaa. Kyselytutkimus toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamisesta ja vapaa-ajasta. Helsinki: OKM, VLN, VNN & Nuorisotutkimusseura.
- Kokkonen, M.** 2012. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa. Helsinki: Valtion liikunta-neuvosto.
- Kokkonen, M.** 2019. Liikunta ja urheilu – sukupuoleen perustuva ja seksuaalinen häirintä – Mitä siitä tiedetään tutkimusten valossa. Liikunta & Tiede 56 (1), 53–57.
- Laine, A., Salasuo, M. & Matilainen, P.** 2016. Arvot, syrjintä ja kiusaaminen. Teoksessa S. Kokko & A. Mettälä (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. Liitu-tutkimuksen tuloksia. Helsinki: VLN 2016:4, 57–61.
- Lallukka, K.** 2014. Lasten ja nuorten oikeuden liikunnassa ja urheilussa. Jyväskylä: LIKES 284.
- Lehtonen, K.** 2014. Onks yhteistä todellisuutta? Liikuntajärjestöjen rakenneuudistus 2009–2012. Jyväskylä: LIKES 283.
- Lehtonen, K.** 2017. Muuttuvat rakenteet – Staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteelliset muutokset 2008–2015. Jyväskylä: LIKES 331.
- Pyykkönen, T.** 2016. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa – taustaselvitys valtion liikuntaneuvostolle ja sen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvojoistolle. VLN 2016:1.
- Rhind, D., McDermott, J., Lambert, E. & Koleva, I.** 2014. Managing safeguarding cases in sport. Child Abuse Review 23, 418–426.
- Rimpelä, M.** 21.1.2020 Lapsen oikeuksien toteutuminen liikunnassa ja urheilussa: Surullinen näkymä. Taatan tarinoita. <https://taatanarinoita.wordpress.com>.
- Salasuo, M.** 2017. Lasten urheiluharrastuksissa kiusataan tutkitusti enemmän kuin haluamme uskoa. Vieraskynä. Yle. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/12/21/lasten-urheiluharrastuksissa-kiusataan-tutkitusti-enemman-kuin-haluamme-uskoa>
- Salasuo, M.** 2020. Kokemuksia tutkimuksen, median ja uskomusten törmäyksistä. Teoksessa M- Heikkilä & T. Tammi (toim.) Viheliäinen tiede. Tampere: Vastapaino.
- SLU,** 2005. Reilu Peli. Suomalaisen liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet. Suomen Liikunta ja Urheilu 4/2005.
- Yle** 17.1.2020 <https://yle.fi/urheilu/3-11164048>